

LANGUAGE TEACHING AND
LEARNING WORKSHOP

DİL ÖĞRETİMİ VE
ÖĞRENİMİ ÇALIŞTAYI
19-20 EKİM 2018 ANKARA

AZERBAIJAN TÜRKÇESİ MASASI RAPORU

Kurucu Anlaşması 1998 yılında Kazakistan'ın Almatı kentinde sekiz ülke tarafından imzalanan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı Eğitim Enstitüsü (EİTEE), üye devletler arasında eğitim işbirliğini teşvik etmek ve akademik ve eğitim faaliyetlerini güçlendirmek için çalışan, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın özerk, uzmanlaşmış bir kurumudur. EİTEE, üye devletlerin eğitim yoluyla kalkınma hedeflerine ulaşmalarını desteklemek amacıyla düzenli olarak eğitimin her seviyesiyle ilgili toplantılar, sempozyumlar, eğitimler ve seminerler düzenlemekte, politika önerileri geliştirmekte ve akademik araştırmalar yayınlamaktadır.

Editör

M. Akif Kireççi

Yardımcı Editörler

Esra Alkan

Gonca Biltekin

Redaksiyon

Ayşenur Hacıoğlu

Reşide Gürses

Tasarım

MG İletişim Stratejileri Ajansı

Yönetim Yeri

Mustafa Kemal Mahallesi, Tepe Prime C Blok No: 88

Çankaya, Ankara 06510

Telefon +90 (312) 666 16 09

E-mail registry@eieco.org

Genel Ağ Sayfası <http://eieco.org/>

Baskı: Özel Ofset Basın Yayın Matbaa Reklam

Baskı Yeri ve Tarihi Ankara, 2020

ISBN 978-605-70155-1-8

Katılımcılar

Prof. Dr. Mehman Musaoğlu - Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Aysun Demirez Güneri - Gazi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dr. Gülzar İsmayıl - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Öğr Gör. Dr. Mehmet Rıza Heyet - Ankara Üniversitesi

Arş. Gör. Dr. Ayfer Aytaç - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Arş. Gör. Ali Kök - Kafkas Üniversitesi

Sevinç Süleymanlı - Çukurova Üniversitesi

Nuriye Salamova -

SUNUŞ

Bugün, 6 milyar insan tarafından konuşulan 6000 ile 7000 civarında dil vardır. Dünya nüfusunun yarısı da bugün ya çift dilli ya da çok dillidir. Dilsel beceriler, küreselleşmenin de etkisiyle giderek birbirine bağlanan dünyamızda bireyler için önemli ekonomik kazanımlar getirmektedir. Siyasi ve diplomatik alanda üye ülkelerin karşılaştığı zorluklar da ancak birbirinin dilini iyi bilen, bu dille beraber diğer kültürleri ve o milletlerin zihinsel süreçlerini özümsemiş, iyi yetişmiş bireylerin yardımıyla aşılabılır.

Ludwig Wittgenstein'in dediği gibi “dilimizin sınırları, dünyamızın sınırları” ise dil öğrenimi ve öğretiminin, başka kültürlerle açık olmak, esnek düşünebilmek, olay ve olgulara farklı perspektiflerden bakabilmek, yaşama içgüdüğü kadar paylaşma içgüdü-sünü de besleyebilmek gibi erdemlerin temelinde yattığını söyleyebiliriz. EİT bölgesinde konuşulan ve içerisinde köklü edebiyat, tarih, kültür sanat ve medeniyet öğeleri barındıran diller her ne kadar farklı özelliklere sahip olsalar da aile bireyleri gibi bağlı ve birbirlerini birçok yolla etkileyebilme gücüne sahiptir.

EİT bölgesinde konuşulan dillerden biri olan Azerbaycan Türkçesi, Avrasya ve Ortadoğu'da 31 milyondan fazla kişi tarafından, özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti, Afganistan, İran, Irak, Gürcistan, Ermenistan, Türkiye, Suriye ve Rusya'da birinci veya ikinci dil olarak konuşulmaktadır. Türk dil ailesinin bir üyesi olan Azerbaycan Türkçesi, Anadolu Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kazakça, Uygurca, Türkmen Türkçesi ve Kırgızca gibi EİT bölgesinde konuşulan pek çok dille birçok yapısal benzerliği paylaşmaktadır. Azerbaycan, Güney Kafkasya'daki en büyük ve en kalabalık ülkedir ve dünyanın en büyük petrol kaynakları rezervine sahiptir. Azerbaycan ile iş ortaklıkları ve gelişen Azeri ekonomisi, Azerbaycan Türkçesi bilen bölge insanına yönelik talebin giderek artmasına neden olmaktadır. Azerbaycan Türkçesi öğrenmek, Fuzuli, Nesimi, Nizami ve Hatayi gibi dünyaca ünlü şairlerin dilini incelemek gibi İslam dünyasının tarihi, kültürü ve dili hakkında nadiren yapılan araştırmaların da önünü açabilir. Azerbaycan Türkçesi öğrenmek, aynı zamanda Anadolu Türkçesine olan yakınlığı nedeniyle Anadolu Türkçesine ve geçmişte diplomasi, yönetim ve edebiyat dili olan Osmanlı Türkçesine açılan bir kapı görevi de görebilir.

Bu anlayıştan yola çıkarak ortak bir gönül diline her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğu günümüz dünyasında, EİTEE'nin EİT üyesi ülke vatandaşlarının birbirlerinin dillerini daha etkin ve yaygın bir biçimde öğrenmesi ve öğretmesi hedefiyle düzenlediği bu uluslararası çalıştayın sonuçlarını birer rapor dizisi hâlinde yayımlamaya karar verdik. Bu rapor dizisinin ilkinde, Azerbaycan Türkçesi masasında tartışılan sorunlar ve önerilen yeni model ve teknikleri, karar alıcıların, politika yapıcıların ve uygulayıcılarının, kurum yöneticilerinin, eğitimcilerin ve öğrencilerin değerlendirmelerine sunmaktan gurur duyuyoruz. Çalıştay'a ve bu rapora sunmuş oldukları katkılar ve öneriler için değerli katılımcılarımıza teşekkürlerimi sunarım.

Prof. M. Akif Kireççi

Başkan
EİTEE

LANGUAGE TEACHING AND
LEARNING WORKSHOP

DİL ÖĞRETİMİ VE
ÖĞRENİMİ ÇALIŞTAYI

ÖNSÖZ

Diller sadece yapılarına ve kökenlerine göre sınıflandırılmaz. Statülerine göre de dil çeşitleri vardır: Konuşma dili, edebî yazı dili, resmî dil, devlet dili, eğitim dili, bilim dili vb. Bugün Dünya’da 6000 kadar dil konuşulmaktadır. Bunları hepsi konuşma dili olsa da aralarından sadece bazıları edebî yazı dili olabilmiştir. Her yazı dili de resmî dil statüsü kazanmış değildir. Örneğin 6000 dil konuşuluyor olsa da Birleşmiş Milletlere üye olan ülke sayısı sadece 193’tür. Yani konuşulan dillerden pek azı resmî dil, devlet dili statüsündedir. Hatta resmî dil, devlet dili statüsünde olan dillerin sayısı 193 de değildir. Birleşmiş Milletlere üye olan ülkelerin pek çoğu kendi halklarının ana dilini değil İngilizce, Fransızca, İspanyolca gibi dilleri resmî dil olarak kabul etmiştir. Dünya’da edebî yazı dili ve resmî dil statüsü kazanmış dillerden bazıları ise kendi ülkelerinde hâlâ eğitim dili olamamıştır.

Türk dilinin çeşitli dallarını günümüzde 250 milyona yakın kişi konuşmaktadır. 7. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya’da Çağatay Türkçesi, batıda Osmanlı Türkçesi bütün Türklerin yazı dili olarak kullanılıyorken günümüzde Türkiye, Azerbaycan, Türkmen, Gagavuz, Özbek, Uygur, Kazak, Karakalpak, Nogay, Kırgız, Karaçay, Balkar, Kumuk, Karay, Tatar, Başkurt, Yakut, Tuva, Hakas, Altay, Çuvaş Türkçeleri resmî yazı dili statüsündedir. Bunlardan Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan’daki resmî yazı dilleri aynı zamanda ülkelerinin “eğitim dili”dir.

Türk dilinin en kalabalık dalı Oğuz grubudur. Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi ile birlikte Azerbaycan Türkçesi Oğuz grubunu oluşturur. Azerbaycan Türkçesinin bazı özellikleri Türkiye Türkçesiyle bazı özellikleri ise Türkmen Türkçesiyle paralellikler gösterir. Bu bakımdan önemlidir.

İslâmiyetin kabulünden sonra birkaç istisna dışında Türk dili için Latin alfabesi kullanıldı. 1920 yılında kurulan Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti 1929 yılında Latin alfabesine geçmiş olsa da 1939'da rejimin müdahalesiyle Kiril harfleri kabul edildi. 1991'de bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan Cumhuriyeti 34 harfli Ortak Türk Alfabesine dayanan yeni alfabesine geçti. Oğuz grubu Türk lehçeleri ile günlük konuşmada anlaşma zorluğu yaşamayan Azerbaycan Türkçesi konuşurları Kıpçak, Karluk ve Sibirya grubu Türk lehçelerini kısa eğitimler sonunda öğrenebilmektedir.

Yer altı ve yer üstü doğal zenginliklere sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti bulunduğu bölgede ticari, ekonomik, kültürel ve askeri bir güç merkezi konumundadır. Azerbaycanlı gençler Türkiye başta olmak üzere Dünya'nın çeşitli ülkelerinde eğitim alıyorlar. Yine başta Türkiye olmak üzere birçok ülkenin gençleri de günümüzde eğitim için Azerbaycan'ı tercih ediyor.

Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkisi devlet adamları ve halk tarafından “bir millet iki devlet” olarak ifade edilir. Türkiye ile birlikte Azerbaycan'ın en yakın ilişkide olduğu ülke İran'dır. Hem tarihî bağların eskiliği hem de binlerce yıl içinde oluşan akrabalıklar bu ülke halkları ile Türk Cumhuriyetleri halklarını birbirine yaklaştırıyor. Bunu sonucunda da karşılıklı dil öğrenme ihtiyacı ortaya çıkıyor.

19-20 Ekim 2018 tarihinde Ankara'da yapılan “Dil Öğretimi ve Öğrenimi Çalıştayı”nda bilim adamları bu ihtiyaca cevap verebilmek için bilgi alışverişinde bulundular, yöntem ve çözüm önerileri sundular. O toplantı raporlarının bir kitap hâline dönüştürülmesi de amaca yönelik somut bir adımdır. Başından itibaren bu süreci yöneten EİT Eğitim Enstitüsü Başkanı sayın Prof. Dr. M. Akif KİREÇÇİ Bey ve akademik tecrübelerini paylaşan bilim adamları her türlü övgüyü hak ediyor.

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Türk Dil Kurumu Başkanı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
ÖNSÖZ	7
I. GİRİŞ	11
II. AZERBAYCAN TÜRKÇESİ ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR. 13	
a. Dil Bilgisi Çalışmalarına İlişkin Sorunlar	13
b. Türk Dilleri Arasındaki Uzaklaşma ve Yabancıların Etkisi	17
c. Ana Dili Eğitimi	17
d. Azerbaycan Türkçesinin Akraba Dil Olarak Öğretilmesi	18
e. Öğrencilerin Hazır Bulunuşluğu ve Motivasyon Sorunları	20
f. Müfredat ve Kapsamı	22
g. Ders Materyali Eksikliği	23
III. İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ.....	24
IV. DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ	25
V. ÖNERİLER.....	29
a. Azerbaycan Türkçesinin Bir Akraba Dil olarak Öğretilmesi	29
b. Dil Öğretim Yöntemleri	30
c. Materyal Üretimi	31
d. Müfredata İlişkin Öneriler	32

LANGUAGE TEACHING AND
LEARNING WORKSHOP
DİL ÖĞRETİMİ VE
ÖĞRENİMİ ÇALIŞTAYI

GİRİŞ

Bu rapor, EİT Eğitim Enstitüsü'nün (EİTEE) Türk Dil Kurumu (TDK) iş birliğinde 19-20 Ekim 2018 tarihlerinde Ankara'da düzenlemiş olduğu Dil Öğretimi ve Öğrenimi Çalıştayı'nın sonuçlarını paylaşmak için hazırlanmıştır. Çalıştay, EİT Üyesi Devletlerin (Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan ve Özbekistan) dillerini öğretme ve öğrenme konusundaki tematik tartışmaya katkıda bulunmak için çok çeşitli paydaşları bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Çalıştay'ın hedefleri;

- Dil Öğretimi ve Öğrenimi alanındaki gelişmeleri, güncel zorlukları ve konuları tartışmak,
- En iyi uygulamalar ve yöntemler hakkında farkındalığı artırmak,
- Katılımcılar arasında diyalog başlatmak

olarak özetlenebilir.

Çalıştaya akademisyenler, dilbilimciler, uygulayıcılar (dil öğretmenleri / öğrencileri) ve Dil Öğretimi ve Öğrenimi konusunda deneyimi olan veya bu konuya ilgi duyan dil uzmanlarından oluşan seksenin üzerinde katılımcı davet edilmiştir. Katılımcılar oturumlara yazılı ve sözlü olarak aktif katkıda bulunmuş ve dil öğretim materyallerini gündem kapsamında paylaşmışlardır. Tartışılan temalar, aşağıdakileri içermekle birlikte bunlarla sınırlı değildir:

- Türkiye Türkçesi, Urdu dili, Farsça, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Kırgızca, Türkmen Türkçesi ve Özbek Türkçesi dillerinin öğretimindeki zorluklar,
- Dil öğretimi ve öğreniminde yeni anlayışlar,
- Öğretmenlerin öğrenimi,
- Dil öğreniminde kaliteyi sağlamak,
- Dil öğrenmede yaratıcılık ve eleştirel düşünme,
- Dil öğretimi ve öğrenmesinde etkili yöntemler,
- Dijital çağda dil öğretimi ve öğrenimi,
- Dil öğretimine ilerici yaklaşımlar,

Azerbaycan Türkçesi öğretimi ile ilgili çalıştayda uygulama alanından gelen katılımcılar, hem kuramsal hem de doğrudan uygulamaya yönelik konular üzerinde durmuşlardır. Çalıştayın sonucunda Azerbaycan Türkçesi öğretimine dair etraflı bir tartışma ve değerlendirme yapılmış, bu süreçte bazı sorunlar ve konular öne çıkmıştır: dil bilgisi çalışmalarına dair eksiklikler, Azerbaycan Türkçesinin bir akraba dil olarak öğretilmesi, alfabe farklılıkları, müfredata ilişkin sorunlar, öğrenci hazır bulunuşluğu ve motivasyonu, materyal ve kaynak eksikliği, sahada dil öğrenimi ve staj olanakları, yeni öğretim yöntemlerin kullanılması. Bu konuların odağında Azerbaycan Türkçesi dışında bir ana dili konuşuru olan öğrencilerin Azerbaycan Türkçesi öğrenim sorunları ve durumu tartışılmıştır. Ağırlıklı olarak Türkiye'deki Çağdaş Türk Lehçeleri bölümlerinde bu öğretimin nasıl gerçekleştirildiği üzerinde durularak sorunlar tespit edilmiş, başarılı uygulama örnekleri verilmiş ve yeni yöntemlere dayalı politika önerileri ortaya konmuştur.

AZERBAJYAN TÜRKÇESİ ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

a. Dil Bilgisi Çalışmalarına İlişkin Sorunlar

21. yüzyılda dil eğitimi ve öğretimi, bilişsel dil bilimi yöntemleriyle, metin dil bilimi yöntemleriyle, semiyotik ve linguistik yöntemlerle incelenmektedir. Bilişsel bilim, kavramların algılanması ve idrak edilenlerin hafızaya götürülmesi, orada depolanması, işlenerek bilişe dönüşümü ve tefekküre yansması sürecini irdelemektedir. Bu bakımdan dil öğretimi ve öğrenimi sürecinde küresel bilimin takibi, edinilen bilgilerin kavramsal, semiyotik, linguistik ve şematik olarak uygulanması ve aynı dil kullanım seviyeleri birimlerinin modellenmesi gerekmektedir.

Maalesef Türkolojinin bilişsel bilimi dil öğrenimine uygulama alanında çok fazla mesafe kat ettiği söylenemez. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Türk dillerinde dilin yapısının birleşik cümle modeli, fiil çatısı modeli, birleşik fiil modeli gibi modeller yoluyla yeterince ortaya konulmamış olmasıdır. Bu anlamda, Türkolojinin karşı karşıya bulunduğu en önemli modelleme problemleri, birleşik cümle modellemesi, birleşik fiil modellemesi ve görünüş modellemesidir. Türk dillerinin etkin öğretimi için bu modellemelerin net bir biçimde ve Türk dillerinin ses uyumu, eklemeli yapı, değişmez söz dizimi gibi özgün kurallarına göre yapılması gerekir. Matematiksel bir dil olduğu söylenegelen Türkçenin modellemelerinde yaşanan eksiklikler, Türk dillerinin öğretimini de olumsuz etkilemektedir.

Türkolojinin karşı karşıya bulunduğu en önemli modelleme problemleri, birleşik cümle modellemesi, birleşik fiil modellemesi ve görünüş modellemesidir.

Azerbaycan Türkçesini öğrettiğimiz zaman, dil birimlerinin modellerini veririz. Örneğin birleşik fiilleri öğretirken önce birleşik fiillerde iki kelime olduğunu ortaya koyarız: “fark etmek”, “terk etmek” ya da

Azerbaycan Türkçesindeki “zeng etmek” gibi. Daha sonra, birleşik fiilde ya bir isim ve bir yardımcı fiilin birleştiğini ya da “baş çekmek” gibi deyimleşmiş birleşik fiil dediğimiz birimlerin olduğunu söyleriz. Yani birleşik kelimenin net bir şeması ve kesin bir tanımı vardır: İki kelimedenden oluşur ve yeni bir leksik birimdir.

Türk dillerinin öğretiminde en önemli sıkıntılardan biri bu modellerin Hint-Avrupa dillerine dayanan gramer modellerinden, özellikle de Fransızcadan büyük ölçüde etkilenmiş olmasıdır. Örneğin, Hint-Avrupa dillerinde iletişim, konuşmadan önce kişinin dağarcığındaki kelimeler arasından seçim yapması yoluyla gerçekleşir. Hâlbuki Türkçenin en önemli özelliklerinden biri de Türkçede iletişimin konuşma esnasında kelime biçimlenmesine göre gerçekleşmesidir yani Türkçede iletişim, konuşma sırasında kelimenin ekler almasıyla gerçekleşir. Dolayısıyla, Türkçe öğretilirken Türkçedeki kuralları yabancı dil modellerine göre öğretmeye çalışmak sorunlara yol açmaktadır. Örneğin Türkçede Hint Avrupa dillerindeki gibi sadece iki tür ek yoktur. Çekim eki gramatik, yapım eki ise leksik anlamlara sahiptir. Bunlardan başka aslında bir de leksik-gramatik anlama sahip yani biçim ekleri diyebileceğimiz ekler vardır. Örneğin edilgenlik ekleri hem yeni bir sözcük oluşturur hem de kelimeler arasında yeni bir ilişki kurar.

Şimdiye kadar sayılı dillere teorik grameri yazılmıştır. Türkiye Türkçesinin teorik grameri de ilk kez Viktor G. Guzev tarafından Türkiye Türkçesinin Teorik Grameri başlığıyla 2015’te yazılmıştır. İşlevsel dil bilgisinin temel prensibi yapıdan manaya, manadan anlama, anlamdan manaya ve manadan yapıya eksenlerinde tartışmaktır. Guzev bu eserde çok sayıda tanımlama getirmiştir. Bu tanımlara göre örneğin, “Derslerine iyi hazırlanan öğrenci sınavlarda başarılı oldu.” cümlesinde “derslerine iyi hazırlanan” kesinlikle birleşik cümlenin yan cümlesi değil, sıfattır. Türkiye Türkçesinde ise hâlâ yan cümle olarak öğretilmektedir. Diğer Türk lehçelerinde 1956’da bu husus üzerine düzenlenen özel bir sempozyumda alınan kararda yan cümlenin yüklemine çekimli fiil olması gerektiği belirtilmiştir.

Türk dillerini öğretirken kullandığımız modeller, Hint-Avrupa Dil Kullanım Modeli denilen, daha çok Fransızcadan esinlenen modellerdir. Dünyada da dil kuruculuğu, dil politikaları, dil eğitimi ve öğrenimi Avrupa modeline göre yapılmıştır. Bunun yanlış olduğunu Guzev de dile getirmektedir. Dolayısıyla Avrasya ve daha çok da Türkçe merkezli yeni bir dil kullanım modellemesine ihtiyaç vardır. Dil bilimciler, dil modellerinde Batı yanlılığından arınmış olmalıdır. Anlam bilimine ve işleve dayalı bir Avrasya bilişsel dil bilimsel yaklaşım benimsenmelidir.

Türk dillerinin özgürleşmesi, sadece dili yabancı kökenli sözcüklerden arındırmakla olmaz. Dilin kullanım modellemesinde de dile özgü modeller kullanılmalıdır. Yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulmak sadece kelime meselesi değildir, aynı zamanda bu dille konuşma meselesidir. Türkçenin mükemmel bir ilmî grameri Türkçenin kural ve özelliklerine göre yazılmalıdır. Bu kural ve özellikler; ses uyumu, eklemeli yapı, değişmez söz dizimi ve konuşma anında gerçekleşen kelime biçimlenmesidir.

İyi bir dil bilimi eğitimi dil eğitiminin önemli bir parçasıdır. Dil bilimi eğitimi ve öğretimi maalesef Türkiye’de zayıftır. Öğretmen, her iki dili yani hem Azerbaycan Türkçesini hem de Türkiye Türkçesini iyi bilmediğinde kimi terimlerin karşılığı olmadığını iddia edebilmektedir. Bu nedenle Türk dilleri arasında ortak bir dil bilgisi terminolojisi geliştirilmelidir. Örneğin, “duymuş olurdu,” “unutmamış olacak,” “yatar olmuş,” “tutmaz oldu,” “yazacak oldu,” “öğrenecek olalım” kalıpları Türkiye Türkçesine özgüdür ve Azerbaycan Türkçesinde kullanılmamaktadır. Öte yandan Azerbaycan Türkçesini bilen biri bu

Türkçe öğretilirken Türkçedeki kuralları yabancı dil modellerine göre öğretmeye çalışmak sorunlara yol açmaktadır.

İyi bir dil bilimi eğitimi dil eğitiminin önemli bir parçasıdır.

kalıpları anlayabilir. Bu şekli izah ederken hocanın birleşik fiille analitik fiil şekillerini bilmesi ve buna göre açıklama yapması gerekir.

*Türkçe öğreticisi,
asıl alanı edebiyatçı
dahi olsa filoloji-
yi iyi bilmelidir.*

Kelime tahlili, kök, tavan ve şekilden oluşur. Öğretici, “tavan” yerine Türkiye Türkçesinde kullanılan “gövde” terimini kullandığında biçim ekini dâhil etmemiş olur. Türkçe öğreticisi, asıl alanı edebiyatçı dahi olsa filolojiyi iyi bilmelidir. Türk lehçelerini öğrettiğimiz bölümlerde de öğrenciler Türk dillerini öğrense de o dile ilişkin yazılan çok iyi gramer kitaplarını okumadan, belki yalnızca özetlerini okuyarak öğrenimini tamamlıyor. Bazı dil bilgisi ve dil bilimsel terimler Azerbaycan Türkçesinden Anadolu Türkçesine düzgün bir şekilde çevrilmemiştir veya hiç çevrilmemiştir.

Dil bilimsel terimlerin (thesaurus) ortak olması için Türkçenin öğretiminde ve öğrenilmesinde çeşitli dil seviyelerine uygun dil birimlerine dair tanımlamalar yapılmalıdır. Örneğin birleşik cümle, bir dil birimidir. Birleşik fiil bir dil birimidir. Bunların düzgün tanımlanması, şematik olarak ortaya koyulması gerekmektedir. Türkiye Türkçesinde birleşik cümle tanımlamaları, bileşenler arasındaki, yani yan cümle ile temel cümle arasındaki sentaktik ilişkilere göre değil, bu sentaktik ilişkileri gösteren formel unsurlara göre yani “ki,” “-sa” ya göre yapılmıştır. Diğer Türk Cumhuriyetlerinde ise özne, nesne, yüklem ve tümlecin çeşitli türlerinden oluşan cümle unsurlarına göre yapılmıştır. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türk lehçelerinde on dört, on beş tür birleşik fiil gösterilir. Bu türden farkların kaynakları anlaşılacak terimsel karışıklıkların giderilmesi akraba dillerin öğrenimini hem öğrenciler hem de öğretmenler için çok daha kolay hâle getirebilir.

b. Türk Dilleri Arasındaki Uzaklaşma ve Yabancıların Etkisi

Siyasi nedenler de Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki mesafeyi artırmıştır. İki dilin arasındaki yakınlık %99 seviyesinden yüzde %80'lere gerilemiştir. Bir yanda Türk Dil Kurumunun dil reformu yoluyla dilin saflaştırılması ve yabancı kelimelerin arındırılması politikası ortak sözcüklerin azalmasına neden olurken, Azerbaycan'da da Rusçanın etkisiyle ifadelerin ve terimlerin Azerbaycan Türkçesindeki karşılıklarının bulunması ve yerleştirilmesi sekteye uğramıştır. Özellikle yazılı dilde, bilim, spor gibi alanların terminolojisinde ayrılıklar oluşmuştur.

Türk dilleri arasındaki uzaklaşma söz konusu olduğunda çok tartışılan konulardan biri de alfabe farklılıklarıdır. Kazakistan'ın da yeni alfabe kabulüyle bu tartışmalar artmıştır. Ortak Türk alfabesiyle Kazakistan'ın yeni alfabesi arasında yedi, Özbek alfabesinde altı, Türkmen alfabesinde ise dört grafik fark vardır. Azerbaycan'da ise yalnızca "açık e" farklıdır. Türkiye Türkçesi bütün olumsuzluklara rağmen diğer Türk yazı dilleri içerisinde en gelişmiş olanıdır. Bu anlamda da diğer dillere katkısı büyüktür. Ancak alfabenin, meselenin görünen tarafı olduğunu ifade etmek gerekir. Ortak bir alfabe benimsenmesi sorunu çözmeyecektir.

c. Ana Dili Eğitimi

Yabancı dil öğreniminde ilk düşünülmesi gereken ana dili eğitiminin birincil yeridir. Kavramların algılanması, kavramlara ait alt kategorilerin algılanması kişinin ana dilinde olur, ana dilinde zihne götürülür, hafızaya depolanır, işlenir ve bilişe dönüşür. Bu biliş de ana dilde tefekkürü yansıtır. Bu nedenle ana dil öğretimine gereken önem verilmelidir. Aksi takdirde yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulmak mümkün olmaz.

Çocukların ikinci dili öğrenimleri için Finlandiya iyi bir örnek olabilir. 2018 Eylül ayı itibarıyla Finlandiya’da devletin iki resmî dili olan Fince ve İsveççe ilkokul birinci sınıftan itibaren çocuklara öğretilmeye başlanmıştır. Üçüncü sınıftan itibaren de bir başka yabancı dil müfredata alınmıştır. Bugün Finlandiya’da 50 yaş üstü bireyler iyi derecede İngilizce konuşmaktadırlar. PISA sonuçlarına bakıldığında da Finlandiyalı öğrenciler ana dilinde okuma ve okuduğunu anlama becerileri arasında ilk sıralarda yer almaktadırlar. Bu sonuçlara bakılınca Finlandiya’nın eğitim politikalarının doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Ana dili öğretiminde çocuğun sözlü edebiyatla bağını güçlendirmek, masallar ve ninniler yoluyla kültür aktarımı yapmak çocuğun ana diline hâkimiyetini artıracaktır.

Azeri Türkçesindeki eksikliklerin Azerbaycan’da paralel olarak Rusça eğitim yapan eğitim kurumlarından kaynaklandığı düşünülebilirse de Türkiye’de başka dilde eğitim yapan okulların sayısı çok sınırlı olmasına rağmen öğrencilerin ana dilde okuma yazma becerilerinin çok iyi olmadığı da bir gerçektir. Kaldı ki 19. yüzyılda Azerbaycan’da kullanılan esas devlet resmî dili Farsça iken Ruslar bu etkiyi azaltmak için Türkçe okullar açmıştır.

Ana dili öğretiminde çocuğun sözlü edebiyatla bağını güçlendirmek, masallar ve ninniler yoluyla kültür aktarımı yapmak çocuğun ana diline hâkimiyetini artıracak ve bu bilinç tefekküre de yansiyacaktır.

d. Azerbaycan Türkçesinin Akraba Dil Olarak Öğretilmesi

Azerbaycan Türkçesini Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilere ve yabancılara öğretme yöntemlerinin birbirinden farklı olması gerekir. Azerbaycan Türkçesinin yabancı dil olarak öğretimi ve akraba dil olarak öğretimi arasındaki farklılaşma da Türkçenin işlevsel gramerine

göre yapılmalıdır. İşlevsel gramer, dilin bütün sisteminin, onun fonetiğinin, morfolojisinin, leksikolojisinin, deyimlerinin ve onun bütün kullanımının bir arada tasvir olunması demektir. Bu da şematik ve kavramsal olarak olur. Çeşitli dil seviyelerine uygun dil birimlerine dair tanımlamalar ve şemalar, hem Türkçenin yabancılara öğretiminde kültürel farklardan kaynaklanan yöntem değişikliklerini ortaya çıkaracak hem de diğer Türk Cumhuriyetlerindeki ortaklıkları ortaya koyacaktır. Dolayısıyla, dil öğreniminde kullanılan yöntemleri iyi ve doğru uygulayabilmek için dil bilimi iyi bilinmelidir.

Azerbaycan Türkçesini Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilere ve yabancılara öğretme yöntemlerinin birbirinden farklı olması gerekir.

Bugün Azerbaycan’da Rus okullarına bir talep vardır. Çünkü ders kitapları, araç ve gereçler Rusçadan Azerbaycan Türkçesine doğru tercüme edilmemiştir. Sovyetler Birliği döneminde dünyanın geri kalan kısmından bir kopukluk oluşmuştur, günümüzdeki kadar bilgi yoktur. Bugün bu ders araç gereçlerini çeviren kişinin sadece Rusçayı bilmesi yetmez, dünyada bu derse ait bilgilere de hâkim olması gerekir. Bir diğer mesele de tefekkürün ana dilinde henüz kalıplaşmış olmamasıdır. Türk devletlerinde, öğrencilerin kendi dillerinde okuma ve anlama sınav puanları diğer ülkelerden çok daha düşüktür. Yabancı dil, çocuklara ana dil bilgisine paralel olarak ulusal bilince ulaşıldığında öğretilmelidir.

Kuzey Azerbaycan dil biliminde Rus etkisi çok büyük ölçüdedir. Aynı durum Güney Azerbaycan Türkçesinde Farsça için de geçerlidir. Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında sentaks açısından farklar vardır. Mesela Azerbaycan Türkçesinde “Ben zannedirem ki siz imtihanında büyük müreffehiyet kazanacaksınız.” denir. Türkiye Türkçesinde ise “Ben sizin sınavda büyük başarı kazanacağınızı zannediyorum.” şeklindedir. Yani orada mastar ve isim fiil söz konusudur. Bu da yüklem

değildir. Bu yapı diğer Türk lehçelerinde de Türkiye Türkçesinden bir farklılık göstermektedir. Neden böyle olmuştur? Çünkü diğer Türk lehçeleri Farsça ve Rusçadan etkilenmiştir].

e. Öğrencilerin Hazır Bulunuşluğu ve Motivasyon Sorunları

Öğrencilerin Türk Cumhuriyetleri ve toplumlarıyla ilgili genel bilgi eksiklikleri, dil öğrenimdeki hazır bulunuşluk ve motivasyonu etkileyen en önemli sorunlardan biridir.

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümüne gelen öğrencilerin hazır bulunuşluk ve motivasyon sorunları da etkin dil öğretiminin önünde önemli bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar, üniversite öncesi eğitim sistemiyle başlamaktadır. Azerbaycan Türkçesi lehçesini seçmiş olan bir öğrencinin en azından Türkçenin konuşulduğu Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplumları hakkında genel bir bilgiye sahip olması gerekir. En azından Türk Cumhuriyetlerinin başkentlerini bilmesi gerekir. Bu öğrenciye eğer ortaokul ve lisede Türk lehçeleriyle ilgili, Türk Cumhuriyetleri ve Türk toplumlarıyla ilgili genel bilgiler verilirse öğrenci, seçeceği lehçeyi bilinçli

bir şekilde seçer, hoca en baştan coğrafya dersi, tarih dersi vermek zorunda kalmaz. Bu, en önemli sorunlardan biridir.

Bir diğer sorun ise Türkiye’de sosyal bilimlere, özellikle de Çağdaş Türk Lehçeleri bölümlerine ve Türkoloji bölümlerine notu çok düşük olan öğrencilerin gelmesidir. Bu durum, eğitim politikalarının bir sonucu olabilir. Daha çalışkan ve motivasyonu yüksek öğrenciler, fen bilimlerini ve tıp bilimlerini tercih ederken sosyal bilimlere özellikle de Türkolojiye, öğrenciler bölümü ve alanı sevmeyerek ya da istemeyerek gelmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, dersin işlenişini ve dil öğreniminin etkinliğini düşürmektedir.

Öğrencilerin hem motivasyonlarını artırmak hem de dili daha iyi öğrenmelerini sağlamak için üçüncü ya da dördüncü sınıfa gelmiş ve Azerbaycan Türkçesi dersi alan öğrencilerin üniversitelerin yardımıyla ve desteğiyle en az bir ay Kuzey ya da Güney Azerbaycan'da bulunması sağlanmalıdır. Bir ay üniversitede kalarak hocalarla görüşmek, konuşmak hatta sadece arkadaş bulmak önemli fark yaratacaktır. Bu en başta, Azerbaycan Devleti'nin görevidir. Bir devlet eğer yurtdışında o devletin dili öğretiliyorsa onu takip etmeli, o dilin hocalarıyla ve bölümlerle görüşerek başarılı öğrencilerden beşinin her yıl birer ay misafir edilmesini temin etmelidir.

Maalesef üniversitelerde Türkoloji çok makbul bir alan olmadığından bu türden dışarıdan desteklere ihtiyaç duyulmaktadır. Dört yılı hiçbir sesli görsel malzeme görmeden, Azerbaycan'a da gitmeden tamamlayan öğrenci, mezun olunca hâlâ Azerbaycan Türkçesi konuşamamakta, haberleri dinlediğinde takip edememektedir. Hâlbuki Azerbaycan Türkçesini öğrenmek bir Türkiyeli için en fazla üç ay sürmelidir. Hatta bir aylığına Azerbaycan'a giderek kendi başlarına şehri dolaşıp markete, pazara giderek Rusça sözcükler hariç Azerbaycan Türkçesini tamamıyla anlayabilecek hâle gelen öğrenciler vardır.

Mezun olan öğrencilerin meslek kaygıları da motivasyonlarını etkilemektedir. Öğrencilere, sadece Türk lehçeleri uzmanından ziyade o ülkelerin ve bölgelerin uzmanları olarak iş bulabileceklerini hatırlatmak ve o yönde bir yönlendirme yapmak etkili olabilir. Öğrenci, Azerbaycan kültürü ve tarihi hakkında bilgilendirilmelidir. Sınıfta Azerbaycan'daki haberler ve son gelişmeler hakkında kısa bir tartışma olabilir. Öğrencilere Azerbaycan'daki medya ajanslarında staj yapabi-

Bir devlet eğer yurtdışında o devletin dili öğretiliyorsa onu takip etmeli, o dilin hocalarıyla ve bölümlerle görüşmelidir.

Bir devlet eğer yurtdışında o devletin dili öğretiliyorsa onu takip etmeli, o dilin hocalarıyla ve bölümlerle görüşmelidir.

lecekleri, burada dili aktif olarak kullanarak röportajlar, çeviriler ve raporlamalar yoluyla dilin toplumuyla da ilişki kurabilecekleri söylenerek motivasyonları artırılabilir.

f. Müfredat ve Kapsamı

Öğrencinin o lehçeyi konuşan bütün şivelerle ilgili ders alması gerekir.

Müfredata ilişkin önemli bir sorun ise Azerbaycan Türkçesinin alanının ve sahasının doğru belirlenmiyor oluşudur. Azerbaycan Türkçesi dediğimiz zaman bugünkü bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin edebî dili kastediliyor. Hâlbuki Azerbaycan Türkçesini öğrenen bir öğrenci, dört yıl okuduktan sonra hem Kuzey Azerbaycan'ı hem Güney Azerbaycan'ı, hem Kerkük'ü, hem

Kaşgay'ı hem de Gürcistan'daki Borçalı'yı da iyi bilmelidir. Öğrencinin o lehçeyi konuşan bütün şivelerle ilgili ders alması gerekir. Maalesef Azerbaycan'dan elde edilen gramer kitaplarında ve ders kitaplarında bu şivelere dair bilgi yoktur.

Bir başka mesele de müfredat hazırlanırken Azerbaycan Cumhuriyeti'nin edebî dilini esas almaktır. Bu edebî dil, Kuzey ve Güney Azerbaycan'ın birbirinden tamamen kopuk olduğu bir zamanda oluşmuştur. Yani Kuzey Azerbaycan âlimlerinin Güney Azerbaycan'ın lehçeleri ve diyalektlerini araştırma fırsatları ve imkânları olmadığı bir zamanda meydana gelmiştir. Dolayısıyla hâlihazırda Kuzey Azerbaycan'da kullanılan dile göre bir standart dil oluşturulmuştur. Bugün artık iletişim kısıtı olmamasına rağmen mevcut ortografi tartışmalarıyla ilgili Güney Azerbaycan'dan bir âlimin, bir Türkologun davet edilip ona görüş sorulduğuna da rastlayamıyoruz. Kuzey Azerbaycan Türkçesiyle ilgili örneğin kelimelerin "I" ile başlamayacağı, "i" ile başlayacağına dair bir kural var. Bu tabii yanlıştır. Bu karar, Kiril alfabesinde büyük "I"nın olmamasından kaynaklanmıştır. Latin harflerine geçtiğimizde yine "I" ile başlamaz." demenin bir mantığı yoktur. Türkiye'deki Azerbaycan Türkçesi öğreticilerinin ise bu nedenlerden bihaber olduğu anlaşılmaktadır.

g. Ders Materyali Eksikliği

Bugün Azerbaycan Türkçesinin öğretiminde karşılaşılan bir başka sorun, ders materyali eksikliğidir. Özellikle görsel ve sesli malzeme eksikliği yaşanmaktadır. Öğrenciye dinleme-anlama, görme- anlama ve anlatma imkânları sunan dil laboratuvarları, Çağdaş Türk Lehçeleri bölümlerinin en çok ihtiyaç duyduğu ortamlardır. Her ne kadar bir lehçe olsa da öğrenci Azerbaycan Türkçesini bir yabancı dil olarak algılamakta ve öğrenmek istemektedir. Dolayısıyla yabancı dil öğretiminde gereken bütün araç gereçleri bu öğrencilere de sağlamak gerekmektedir.

Öğrenciye dinleme-anlama, görme-anlama ve anlatma imkânları sunan dil laboratuvarları, Çağdaş Türk Lehçeleri bölümlerinin en çok ihtiyaç duyduğu ortamlardır.

Türkiye Türkçesinde Azerbaycan Türkçesi dil bilgisi üzerine yeterli sayıda kapsamlı eser yoktur. Özellikle hem Kuzey hem de Güney Azerbaycan'ı kapsayan –ki Güney başlı başına bir okyanustur, içinde Kaşgay, Sungur, Ebiverdi diyalektleri vardır- bir araştırmayla bunları standart Azerbaycan Türkçesine katmadan biz bugün standart bir Azerbaycan Türkçesi olduğunu söyleyemeyiz.

Azerbaycan Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olan öğrenciler bu dil içindeki farklı ağızları (Azerbaycan Türkçesinin farklı lehçeleri; Güney, Kuzey, Kerkük, Kaşgâr ve Borçalı) anlayabilmelidir. Öğreticinin elinde bu diyalektlere dair karşılaştırmaların bulunması öğrenimin kalitesini artıracaktır. Ancak bu ikinci lehçelere yönelik kitap ve malzeme yoktur.

Azerbaycan'dan getirilen ders kitaplarının başlıkları bile tartışmalıdır. Azerbaycan Türkçesi dersinde “Azerbaycan Dili” adlı bir kitabı kullanmak durumunda kalınabilmektedir. Bilimsel anlamda, dilin adı Türkçe, lehçenin adı da Azerbaycan Türkçesidir. Azerbaycan'ın devlet adamlarının aldığı siyasi kararlar bilim insanlarını etkilememeli ve ilgilendirmemelidir. Bilim insanının görevi, doğru bildiğini etki altında kalmadan yazmak olmalıdır.

İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

İyi tekniklerden biri olarak günlük olarak Azerbaycan Türkçesinde radyo haberlerini dinleyip yazma ödevleri verilebilir. Yine ana dili Azerbaycan Türkçesi olan öğrencilerden yardım alınarak bazı kitapların seslendirilmesi ve böylelikle sesli materyal oluşturulması denenebilir.

Kimi zaman iyi imkânlarla rağmen üniversitelerde Azerbaycan tarihi ve kültürü öğretimi eksik olabilmektedir. Sadece tek bir lehçeyle sınırlı uzmanlıklar, kısıtlı bir vizyona neden olabilir. Örneğin Türk dillerinin ilk yazılı metni Orhun Yazıtları'dır ama Türkiye'de Azerbaycan edebiyatı öğretimi Avesta'dan başlatılmaktadır. Azerbaycan Türkçesini öğreten birinin Latin, Kiril ve Arap alfabelerini bilmesi, Rusça bilimsel yayınları takip edebilmesi gerekir.

Öğrenci dil bilgisi öğrenirken metnin içeriği üzerinden de Azerbaycan hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.

Jala Garibova ve arkadaşlarının hazırlamış olduğu üç ciltten oluşan Ecnebiler için Azerbaycan Türkçesi adlı bir kitap vardır. Bu kitapta örneğin Azerbaycan'ın enerji kaynakları ve üretimi hakkında bir metin üzerinden dil bilgisi öğretilmektedir. Öğrenci dil bilgisi öğrenirken metnin içeriği üzerinden de Azerbaycan hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Bunun yanında Fahrettin Veyselli'nin Azerbaycan Türkçesi Fonetigi adlı eserinden de örnekler verilerek eğitim daha kapsamlı hâle getirilebilir.

Finlandiya'da azınlıkların yani ülkede yaşayan başka toplulukların halkları olan insanların kendi ana dilini geliştirmesinde çok büyük olanaklar sağlanmakta, böylelikle de farklılıkları ve zenginlikleri koruma şansı doğmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde diğer Türk dillerini konuşan ilk ve orta öğretim öğrencilerine de imkânlar sunulabilir. Bir okulda ana dili Azerbaycan Türkçesi, Özbekçe, Türkmence ya da başka bir Türk dili olan en az beş altı öğrenci varsa bunların en az haftada iki kez kendi ana dilinde eğitim alması için bir çalışma yapılabilir. Pazar okulları benzeri okullar kurularak bu öğrenciler dillerini, geleneklerini, mutfaklarını, oyunlarını ve müziklerini paylaşabilirler.

DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Dil öğretimi konuşma, dinleme, yazma, okuma üzerine kuruludur. Bu şemaya, özellikle diğer Türk dillerini konuşan halklara Türkçe öğretmeyi düşündüğümüzde, beşinci bir unsurun, “düşünme”nin de eklenmesi gerekmektedir. Semiyotik işaretler de Azerbaycan Türkçesinin diğer Türk dili konuşan kişilere öğretilmesinde etkili şekilde kullanılabilir. Örneğin “baş” sözcüğünün çeşitli anlamları Türk lehçelerinde ortaktır.

Azerbaycan Türkçesinin öğretiminde sadece yazılı dil öğretimi yeterli değildir, konuşulan formun da mutlaka öğretilmesi gerekir. Azeri Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olan öğrenciler bu dil içindeki farklı aksanları da anlayabilmelidirler. Dil öğreniminin amacını günlük konuşma dilini veya akademik dili öğrenmek şeklinde ayırt etmek önemlidir. Hangisinin öğrenciler için nihai hedef olduğuna karar verilmelidir çünkü ikisinin de öğretim yöntemleri farklıdır.

Azerbaycan Türkçesinin öğretiminde sadece yazılı dil öğretimi yeterli değildir, konuşulan formun da mutlaka öğretilmesi gerekir.

Standart Türkiye Türkçesinde yazılı ve sözlü form birbirinden pek farklı değildir. Ancak Azerbaycan Türkçesi yazılı standart formunda konuşulduğunda ifadeler, ana dili Azerbaycan Türkçesi olanlara sıradışı, hatta komik gelebilir. Mesela “men buna bakmayıram” ifadesi dinleyene gülünç, tuhaf gelirken “bakmıram” normal kabul edilir. Bu farklılık, Farsçada da vardır. Farsça yazı diliyle konuşulduğunda tuhaf bulunur çünkü konuşma dili ve yazı dili arasında çok fark vardır.

Konuşma dilinin ve kültürün öğretilmesinde örnek alabileceğimiz yerler bulunmaktadır. Indiana Üniversitesi Türk Dilleri kürsülerinde Türk Cumhuriyetlerinde görev yapacak Amerikalı diplomatlara yönelik ülkenin konuşma diline ve kültürüne dair sıkıştırılmış bir eğitim

verilmektedir. İnternette erişilebilen mükemmel bir şekilde projelendirilmiş, filmler ve sesli materyal de içeren paketler vardır. Evde, işte, resmî ortamlarda Azerbaycanlıların konuştuğu bu filmlerde; onları kızdıran şeyler, mutlu eden şeyler, onların yemekleri, dinleri, âdetleri öğrenenlere sunulmaktadır.

Daha küçük yaştaki öğrenciler için oyun yöntemiyle dil öğretiminin başarılı olduğu gösterilmiştir. Daha yetişkin öğrenciler için de oyuna benzer alıştırma ve etkinliklere yer verilebilir. Örneğin, Azerbaycan Türkçesinde şarkılar söylemek ve yarışmalar yapmak, tiyatro grupları oluşturmak ya da yetişkinlere yönelik genel kültür yarışmaları yapmak gibi.

Dersi interaktif olarak işlemek, günlük dilin öğrenilmesini kolaylaştırabilir.

Dersi interaktif olarak işlemek, öğrencilere Kuzey ve Güney Azerbaycan'daki güncel gelişmeleri takip etmeyi ödev olarak vermek, öğrencileri sosyal medya platformlarında Azeri arkadaşlar bulmaya teşvik etmek de günlük dilin öğrenilmesini kolaylaştırabilir. İnteraktif dersin bir başka boyutu da bir önceki derste işlenen konuların birer problem, soru olarak bir sonraki derste öğrencinin

önüne konulmasıdır. Yani öğretici, dil öğretiminde öğrenciye önceki öğrettikleri temelinde sorular sormalı ve bu sorularla mevcut dersin içeriğini öğrenciden almaya çalışmalıdır.

Metinden hareketle bunu kazandırmak mümkündür. Metne yönelik sorular verilir. O soruları öğrenci cevapladığı zaman Azerbaycan'da nerede, ne kadar petrol var, ne kadar gaz var, hangi yılda çıkarılmış; hepsini öğrenmiş olur. Öğrenci bu bilgilerin yanı sıra grameri de öğrenmiş olacaktır. Hazırlık sınıfında ilk etapta bütün alfabenin öğretilmesi gerekmektedir. Sonrasında kelime, öğrenciye tek başına kelime olarak değil, cümle içerisinde kullanılarak öğretilmelidir. Bunu yaptıktan sonra öğrencinin seviyesine uygun pasajlar hazırlanmalıdır. Seviye seviye okuduğu pasajlarla gelişen öğrenci, ilgi alanı ve dil öğrenme

amacına göre her konuyla ilgili ayrı ayrı pasajlarla karşılaşmalıdır. Metinler öğrencinin ilerlemesine yönelik hazırlanmalı ve öğrenmiş olduğu lehçenin kültürünü, tarihini öğretecek parçalar seçilmelidir. Sözlük çalışması da dil öğrenimindeki önemli unsurlardan biridir. Öğrencinin kelime hazinesini geliştirmek için öğrenciden sözlükten baktığı her kelimenin beş altındaki ve beş üstündeki kelimeyi de ezberlemesi istenmelidir. Bu sayede bir süre sonra öğrencinin belli bir kelime birikimi oluşacaktır. Dil öğretiminin merkezine öğrenciyi koymak gerekir. Öğrenciye geçmiş derslerde ne anlatıldığı sorularak cevaplaması istenmelidir. Bu sayede ister istemez öğrenci, dersin içerisine çekilmiş olur. Böylece öğrenci boş gelmemesi gerektiğini anlayacak ve derse hazırlık yapacaktır. Öğrenci odaklı yöntemlere ağırlık verilmelidir. Haberleri izlemek, radyo dinlemek, kitap okumak ister istemez bir süre sonra motor öğrenmeyi harekete geçirecektir. Öğrenci buralarda karşılaştığı yabancı kelimelerin manasını merak ederek sözlüğü inceleme isteği duyacaktır. Pedagoji uzmanlarının araştırmalarına göre anaokulu çağındaki çocuklara bilgileri oyunlarla aşılamak daha verimli olmaktadır. Olayın içinde yorulmadan daha çabuk öğrenen çocuklar gibi, öğrencilerle sınıfta oyunlar oluşturulabilir. Onları oyunun içine sokarak yavaş yavaş o kültürü, insanı, dili sevmeye başlamaları sağlanmalıdır. Ayrıca küçük tiyatro grupları oluşturulabilir, şarkı yarışması yapılabilir.

Yenilikçi yaklaşımlar dilin öğrenilmesi ve öğretilmesinde yepyeni bir bakış açısı kazandıracaktır. Örneğin, Azerbaycan'ın özel ve resmî günlerinde öğrencilerin ilgisini çekecek şiir okuma yarışmaları düzenlenmelidir. Komik fıkralar anlatılmalıdır. Bunlar yapılırken teknoloji de faydalanılmalıdır. Dil öğretirken kültürü de öğretmek için Azerbaycan veya Türk mutfağı tanıtılmalı; kına merasimi, kız isteme gibi kültürel etkinliklerden yararlanılmalıdır. Karşısındakini dinlemek

Sözlük çalışması da dil öğrenimindeki önemli unsurlardan biridir.

Haberleri izlemek, radyo dinlemek, kitap okumak motor öğrenmeyi harekete geçirecektir.

ve karşısındakinin görüşlerine değer vermek önemlidir. Örneğin, 40 dakikalık dersin 10 dakikasında bir görsel sunum yapılarak güncel hayattan örnekler sınıfa taşınabilir. Spor takımları, medya mensupları davet edilerek gramer fark ettirilmeden öğrenciye öğretiler. Öğrencilerin bazı kurumlara resmî şekilde staja gitmeleri sağlanabilir. Türk dünyasından olan öğrencilerden bir kulüp kurularak konuşması daha düzgün, daha güzel olanların öğrencilerle sürekli iletişim hâlinde olmaları sağlanabilir. Orada Azerbaycan yemekleri sunulabilir, Nevruz ve millî bayramlar kutlanabilir, sergiler yapılabilir. Çağdaş Türk lehçelerinin ortak öğrenci gazetesi çıkarılabilir, bu gazetede öğrenciler makale yazabilir. Kitapların bölüm bölüm ayrılmış ses kayıtları hazırlanarak internette yayınlanabilir. Azerbaycan Türkçesi derslerine giren hocalar ve yüksek lisans, doktora öğrencileri arasında bir Whatsapp grubu kurularak kitapların pdf biçimleri paylaşılabilir. Böylelikle dış motivasyonun iç motivasyona dönüşmesi sağlanmalıdır. Uygulamalı bir şekilde anlatılırsa öğrenciler dersten sıkılmayacaklardır. Dil öğreniminin en önemli şartı dili kullanmaktır. Dil nankördür. Yazı yazabilirsin, okuyabilirsin ama aktif bir şekilde dili konuşmuyorsan çabuk unutursun. Bu çalışmalar neticesinde öğrenci dili daha çabuk kavrayacak, öğrenmeye istekli olacaktır.

Öğrenci odaklı yöntemlere ağırlık verilerek daha etkin öğrenim gerçekleştirilebilir.

Öğrenciye öncelikle alfabenin düzgün bir şekilde verilmesi, bunu yaparken kelimelerle örneklendirilmesi, kelimeler verilirken öğrencinin kelimeleri cümle içinde kullanması için özendirilmesi ve öğrencinin seviyesine uygun pasajların hazırlanması gerekmektedir. Metinler, klasik edebiyattan veya edebî dilde yazılmış örneklerden alınabileceği gibi kendisini iş dünyasında kendini yetiştirmek isteyen öğrencilere uygun olarak enerji, siyaset, ekonomi gibi alanlardan da seçilebilir. Öğrenci odaklı yöntemlere ağırlık verilerek daha etkin öğrenim gerçekleştirilebilir.

Öğretmen, öğrencileri sürekli gözlemlemelidir. Eğer mevcut yöntemler artık öğrencileri cezbetmiyorsa, alternatif arayışlar bulmak öğretmenin sorumluluğundadır. Öğretmenler öğrencileri dâhil etmek ve çekmek için her fırsat ve donanımdan faydalanmalıdır. Dil bilgisi öğretimi, öğrencilerle etkileşim içinde, kuralları metinler ve cümleler üzerinde örneklenerek yapılmalıdır.

ÖNERİLER

Çalıştay boyunca Türkçenin öğretimiyle ilgili olarak belirlenen sorunlar, yapılan uygulamalar ve öğretim yöntemleri konusunda, katılımcıların Türkçe öğretimine yönelik bazı önerileri ortaya çıkmıştır. Bu bölümde materyal üretimi, dijital içerik oluşturulması, teknolojik olanakların kullanılması ve dünyadaki dil öğretim alanından öneriler öne çıkmıştır.

a. Azerbaycan Türkçesinin bir Akraba Dil olarak Öğretilmesi

- Dünya dilleri farklı dil ailelerine mensuptur. Dil öğretim sürecinde her dil için aynı metotların uygulanması doğru değildir. Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Kelime yapımı, eklerin sıralanışı, cümle dizimi vb. konularda Batı dillerinin öğretilme yöntemleri ile bire bir örtüşen tekniklerle öğretilemez.
- Dil öğretiminde dil ediniminin ne amaçla planlandığının bilinmesi önemlidir: Dil öğretimi “kime, hangi amaçla, ne kadar sürede verilecek” konuları öğretimin başarısını, kullanılan malzemenin çeşitliliğini, öğretimdeki yaklaşımları etkiler, değiştirir. Küçük yaşta bir çocuğa dil öğretimi ile akademik amaçlı dil öğretiminde farklılıklar olduğu gibi dil ailesi bakımında aynı grupta yer alan dillerle, ayrı grupta yer alan dillerin öğrenimi ve öğretimi farklılıklar arz etmektedir. Bu bakımdan her iki dili iyi bilen araştırmacıların denetiminde, eğitim bilimsel yaklaşımlarla, iyi bir öğretim planı hazırlanması sürecin daha verimli, kazanımlar bakımından daha etkili olmasını sağlayacaktır.
- Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi birer lehçe olarak birbirlerine yakın olsa da öğrenci Azerbaycan Türkçesini yabancı bir dil olarak algılamakta ve öğrenmek istemektedir. Dolayısıyla yabancı dil öğretiminde gereken bütün araç gereçler öğrenciye sağlanmalıdır. Sadece kitaptan, görsel ve sesli malzeme kullanmadan öğretmek verimsizdir. Dinleme, anlama, görme anlama, dil laboratuvarları çağdaş lehçeler bölümlerinin en çok ihtiyaç duyduğu şeylerdir ve üniversitelerde bunların tümü sunulmalıdır.

b. Dil Öğretim Yöntemleri

- Dil öğretiminde okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi dört temel becerinin kazandırılması hedeflenir. Konuşma becerisini hızlandırmak amacıyla öğrenilen dilin konuşulduğu bölgelerde öğrenci değişimi ve staj imkânının sağlanması önemlidir.
- Şarkı, türkü, şiir ezberletme vb. yöntemlerle cümle yapılarının kalıplar hâlinde öğrenenin zihnine yerleştirilmesi sağlanabilir.
- Özellikle örnek okumalar, sinema, tiyatro ve televizyon gibi araçlarla dil öğretiminde vurgu konusu üzerinde durulmalıdır.
- “Hoş geldiniz!”, “Günaydın!”, “Geçmiş olsun!” vb. kalıp sözlerin öğretimi dil öğretimi sırasında kişiler arasındaki iletişimi hızlandırır ve dil edinimini kolaylaştırır. Dil öğretimi sırasında bu kalıp sözlerin kalıplar hâlinde hem metinler yardımı ile hem de duruma uygun zamanlarda sıklıkla kullanılması zorunludur.
- Özel günlerle ilgili toplantılar düzenleme, müze ve çevre gezileri dil öğretim sürecinde etkileşimi artıran unsurlardır.
- Öğrenci, farklı konuda ve düzeyde metinler üzerinde çalışmalar yaptırılarak akademik çalışmalara hazırlanmalıdır. Dil öğretimi basitten karmaşığa bir yol izlemelidir.

Yabancı dil, çocuklara ana dil bilgisine paralel olarak ancak ana dilde ulusal bilince ulaşıldığında öğretilmeye başlanmalıdır.

• Yabancı dil, çocuklara ana dil bilgisine paralel olarak ancak ana dilde ulusal bilince ulaşıldığında öğretilmeye başlanmalıdır. Ana dil birincil olmalıdır. Çocuklar ana dillerindeki bilinç gelişimlerini tamamladıktan sonra ikinci dil öğrenimine 6-7 yaşlarında başlamalıdır.

• Öğretmen sürekli öğrencileri gözlemlemelidir ve eğer mevcut yöntemler artık öğrencileri cezbetmiyorsa, alternatif arayışlar öğretmenin so-

rumluluğundadır. Öğretmenler öğrencileri derse dâhil etmek ve ilgilerini çekmek için her fırsattan ve ekipmandan faydalanmalıdır.

- Ayrıca öğretmenler dili pratik olarak kullanabilmeleri için öğrencileri sosyal platformlarda Azerbaycanlı arkadaşlar edinme konusunda teşvik edebilir.

- Dil bilgisi öğretimi metinler üzerinden ve cümleler içinde analiz edilerek yapılmalıdır ve öğrencilerle daima etkileşimli olmalıdır. Türk dilleri arasında ortak bir terminoloji geliştirilmelidir.

- Dil öğretiminin daha küçük yaşlarda verilmesi, bu süreçte etkilidir ancak çok küçük yaşlarda ana dili öğretilmeden çok dilli öğretime geçilmesi sakıncalıdır. Bu tür yaklaşımlar kültür emperyalizmi amacıyla teşvik edilmektedir.

- Öğrenci, Azerbaycan kültürü ve tarihi hakkında bilgilendirilmelidir. Sınıfta Azerbaycan'daki haberler ve son gelişmeler hakkında kısa bir tartışma faydalı olacaktır.

Türk dilleri arasında ortak bir dil bilgisi terminolojisi geliştirilmelidir.

c. Materyal Üretimi

- Dil öğretimi, dilde materyal üretimini de zorunlu kılmaktadır. Sınıf içinde uygulanacak materyaller önceden hazırlanmalı ve uygulama sonuçlarına göre geliştirilmelidir.

- Kelime sayısı belirli hikâye, masal vb. nitelikte kitapçıkların hazırlanması zorunludur.

- Öğrenciyi dil öğrenimine isteklendirmek, dil edinme arzusunu beslemek üzere ödevler verilmeli, materyaller hazırlanmalıdır. Bir gazete haberini öğrendiği dilde yazma, yemek tarifi yapma, fıkra anlatma, ailesini tanıtma, ülkesinin masal, hikâye, efsane gibi anlatılarına yer verme, ülkesini tanıtma imkânı sağlama öğrenciyi dili kullanmaya teşvik eder.
- Öğretilen dilin fiil tamlayıcı ilişkisini ifade eden (valens) sözlüklerinin hazırlanması önemlidir.

Bilgisayarla çeviri çalışmaları ve derlem oluşturma çalışmalarına hız verilmelidir.

- Bilgisayarla çeviri çalışmaları ve derlem oluşturma çalışmalarına hız verilmelidir.
- Özellikle başka bir Türk dilinin öğretilmesinde yalancı eş değerlerin bilinmesi gereklidir. Son yıllarda bu eş değerleri tespit eden bilimsel çalışmalar artmıştır. Dil öğreticisi tarafından öğrenci yalancı eş değerler konusunda bilgilendirilmelidir.

d. Müfredata İlişkin Öneriler

- Dil öğrenimi ve öğretimi özel bir araştırma sahasıdır. Dil öğretimiyle ilgili yapılan bilimsel araştırmalar takip edilmeli, uygulanan yeni yöntemler için uygulama grupları yaratılmalıdır.
- Öğretilen dilin coğrafyası, tarihi, kültürü bilinmeli, o dile ait sözlük, atasözü ve deyimler sözlüğü, o dilin tarihsel ve coğrafi olarak temasta bulunduğu dillerle ilgili sözlüklere de yer verilmelidir.
- Hem akademik hem de konuşma diline hâkim olmaları beklenen Azerbaycan Türkçesi öğrencilerinin bir yıl hazırlık kursu almaları gerekmektedir. Bu bir yılda Azerbaycan Türkçesini, konuşma, dinleme ve kültürü de dâhil olmak üzere öğrendikten sonra dört yıl akademik

eğitim alabilirler. Böylelikle beş yılın sonunda öğrenciler o bölgenin uzmanı hâline gelebilirler.

- Azerbaycan'ın diğer ülkelerdeki Azerbaycan Türkçesi öğretimine desteği yeterli değildir. Azerbaycan Konsoloslugu bu noktada ana teması olabilir. Akademisyenler ve dil eğitmenleri bir araya gelerek etkinlikler yapabilir, örneğin Azeri kadın yazarlar ve Karabağ üzerine tartışmalar gibi konular üzerine sempozyumlar düzenleyebilirler.
- Azerbaycan Türkleri tarihsel ve siyasi şartlar sebebiyle tarihte farklı alfabeler kullanmak zorunda kalmışlardır. Dil öğrenimini akademik amaçla yapan öğrenciler için bu alfabelerin öğrenilmesi önemlidir.
- Türk dillerinin öğretimi ise dil öğretiminde farklı bir dikkati gerektirir. Türk dillerinin öğretiminde ortak terimleri kullanma bu süreci kısaltabilir.
- Dil öğretimi sırasında öğretilen Türk diliyle sahip olunan kültürel ortaklıklara dikkat edilmelidir. Dil öğreticisi kültürel farklılıklara ve inançlara saygılı olmalıdır.
- Öğrenciler eğitimleri sırasında en az bir ay süreyle Azerbaycan'ın güney veya kuzeyini ziyaret etmelidir. Azerbaycan bu değişim programına maddi destek sağlayabilir.

NOTLAR

LANGUAGE TEACHING AND
LEARNING WORKSHOP

DİL ÖĞRETİMİ VE
ÖĞRENİMİ ÇALIŞTAYI

